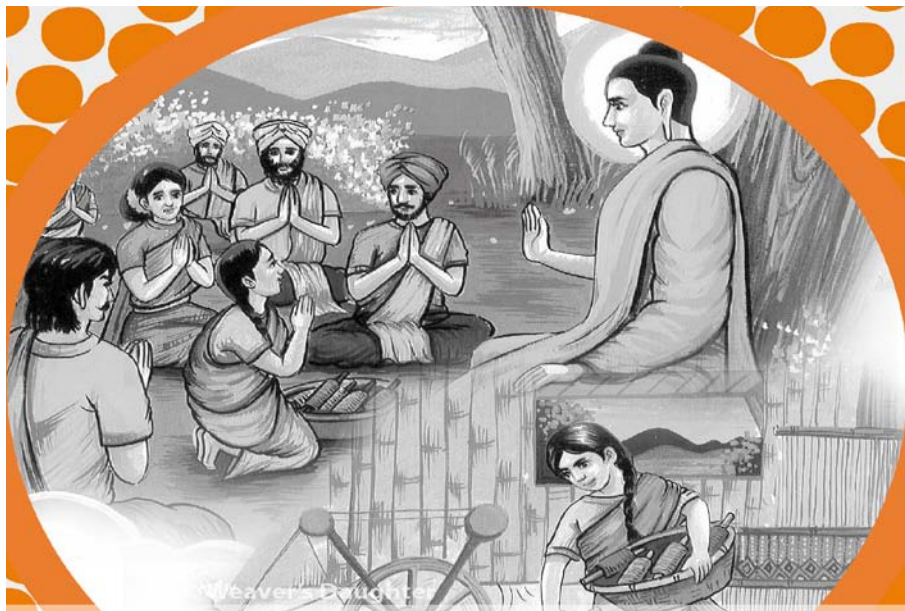




มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

คู่มือ ประโยค ป.ธ. ๓
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖
แปลโดยอรรถ



โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ ๒๕๕๘

(๒)

คู่มือ ประโยค ป.ธ. ๓ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

คณะบรรณาธิการ : พระมหาสุทัศน์ ตีสสุรวาทิ นายสุชญา ศิริธัญญกร

คณะบรรณาการ : พระมหาสุระศักดิ์ ชีรวโรส พระมหานพดล เตชธมโม

นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายสุชญา ศิริธัญญกร

นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จำนงค์

นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบุญรณ์ เฟ่งพิศ

ออกแบบปก : นางจุฬารัตน์ วิชาชาติ

จัดรูปเล่ม : นายสมบุญรณ์ เฟ่งพิศ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤษภาคม ๒๕๕๘

พิสูจน์อักษร : พระมหาธิติ อนุภทโท นายสุชญา ศิริธัญญกร นายสุภูฐาน สุดาจันทร์

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียน

ไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พระพุทธรักษาจารย์.

คู่มือ ประโยค ป.ธ. 3 อรรถกถาธรรมบท ภาค 6 แปลโดยอรรถ.-- พระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558
182 หน้า.

1. ธรรมบท--อรรถกถา. I. คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้แปล.

II. กวีรญา มีมุข, ผู้วาดภาพประกอบ. III. ชื่อเรื่อง.

294.318202

ISBN 978-616-300-161-0

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทรน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑-๑๗ ถนนมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

โครงการนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ช่วยกันพัฒนา เนื้อหาคู่่มือประกอบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่หลักสูตรชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.๓ ให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงผู้ที่สนใจทั่วไป

หนังสือ คู่่มือประโยค ป.๓ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถา ธรรมบทภาษาบาลีภาค ๖ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทโธสาจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงก้องก้อง เดินทางไปสิงหล(เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ. ๒๖๐ ซึ่งต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ชำระขึ้นในเบื้องต้นแรก และแบ่งอรรถกถาภาษา บาลีเป็นภาค ตั้งแต่ภาค ๑ ถึง ภาค ๘ สำหรับคู่มือ ประโยค ป.๓ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๓ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๖ วรรค คือ อตตวรรค โลกวรรค พุทธวรรค สุขวรรค ปิยวรรค และ โภทวรรค

อตตวรรค หมวดว่าด้วยตน มี ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถา ในวรรคนี้ เน้นถึงตน คำว่า ตน ในที่นี้หมายถึง ผู้กระทำ (สยกัตตา) โดยทั่วไป ไม่ได้หมายถึงอัตตา หรืออาตมัน ในศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงสอนให้รู้จัก รักษาตนด้วยการทำดี ให้รู้จักวางจิ้งหระของชีวิต การทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ไม่ควรทำหน้าที่ของตนให้บกพร่อง ก่อนจะสอนคนอื่น ควรพยายามสอนตนให้ได้ก่อน เพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดแก่ตน

โลกวรรค หมวดว่าด้วยโลก มีจำนวน ๑๑ เรื่อง ๑๒ คาถา เน้นถึงโลก คำว่า โลก มีความหมายหลายอย่าง คือ โลกคือหมู่สัตว์ โลกคือแผ่นดิน โลกคือภพนี้และภพหน้า โลกคือชั้น ๕ โลกคือชาวโลก โลกคือวัฏทุกข์ โดยมุ่งหมายให้อยู่ในโลกอย่างไม่ประมาท ไม่ควรเป็นคนรกโลก ให้อยู่อย่างมีคุณธรรม จึงจะมีความสุข และ ทรงสอนให้เห็นความเป็นจริงของโลก

พุทธวรรค หมวดว่าด้วยพระพุทธเจ้า มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๘ คาถา ในวรรคนี้เน้นถึงพระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้า พุทธภาวะ และคำสั่งสอน คำว่า พระพุทธเจ้า คือผู้ที่ตรัสรู้หลุดพ้นมาลัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และทรงสอนสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอุบัติขึ้นยากยิ่งนัก พุทธภาวะ คือ คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า เช่นทรงกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด มีพระญาณหาที่สุดมิได้ ไม่มีร่องรอย

(๔)

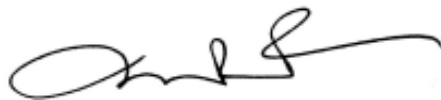
ทรงก้าวล่วงมารและเสนามาร สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ เช่น ยมกปาฏิหาริย์ ทรงเป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของมนุษย์ เพราะทำให้ถึงความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง และหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สุขวรรค หมวดว่าด้วยความสุข มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๒ คาถา ในวรรคนี้เน้นถึงวิธีสร้างความสุขที่แท้จริงให้แก่ชีวิต คือ ไม่ก่อเวร ไม่ทำตนให้เดือดร้อน กำจัดความกังวล ละความชะและความฟ่ายแพ้ แสวงหาความสงบ คบหาพระอริยะ อยู่ร่วมกับนักปราชญ์ ไม่คบคนพาล โดยทรงชี้ให้เห็นว่า การแข่งดีมุ่งจะเอาชนะผู้อื่น ทำให้ไม่มีความสุข ก่อให้เกิดภัยเวรและทรงแสดงถึงสิ่งสุดยอดต่างๆ เช่น ยอดแห่งไฟ : ไฟเสมอด้วยราคาไม่มี ยอดแห่งทรัพย์ : ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ปิยวรรค หมวดว่าด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า สิ่งเป็นที่รัก มีความหมาย ๒ นัย คือ ๑. ทางโลก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือหมายถึงกิเลสตัณหา ๒. ทางธรรม หมายถึง บุญกุศล ศีล สมบัติ ปัญญา นิพพาน และทรงสอนวิธีปฏิบัติต่อสิ่งอันเป็นที่รัก

โกธวรรค หมวดว่าด้วยความโกรธ มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔ คาถา เน้นถึงความโกรธ โดยทรงสอนเรื่องความโกรธ โทษแห่งความโกรธ วิธีละความโกรธ ประโยชน์ของการละความโกรธ วิธีละความโกรธ คือ ให้เห็นว่าเป็นโลกธรรม มีมาทุกยุคทุกสมัย เช่น ความโกรธที่เกิดจากถูกนินทาว่าร้าย คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก หน้าที่ของเราคือ สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ให้กำเริบ ถ้ามีคนโกรธ ฟังปฏิบัติตามธรรม ด้วยคำว่า บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกคน ที่สละเวลาพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หนังสือคู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ให้เกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัย สืบไป หวังว่า หนังสือเล่มนี้ จะอำนวยความสะดวกเชิงวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณร และผู้ที่สนใจสืบไป



(พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ ของกองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

หนังสือ คู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๖ อันเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ของชั้นประโยค ป.ธ.๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๖ วรรค คือ อุตตวรรค โลกวรรค พุทธวรรค สุขวรรค ปิยวรรค และโกทวรรค

อุตตวรรค หมวดว่าด้วยตน มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถา คำว่า ตน ในวรรคนี้ ทรงมุ่งตรัส ในระดับโลกิยะ มุ่งหมายถึงผู้กระทำ(สยกัตตา)โดยทั่วไป เช่น ในเรื่องโพธิราชกุมาร ข้อความที่ตรัสว่า “ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ... ฟังประดับประคองตนไว้ให้ได้” หมายถึง ถ้าเป็นคฤหัสถ์เมื่อรักตน ก็ควรทำบุญมีทานและศีลเป็นต้น ถ้าเป็นบรรพชิต ก็ควรชวนชายทำวัตรปฏิบัติ ศึกษาปริยัติและเจริญกัมมัฏฐาน เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๕) หรือ เช่น ในเรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ ข้อความที่ตรัสว่า “ตนแลเป็นที่ฟังของตน” หมายถึง ตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล ได้ที่ฟังคืออรรถเหตุผลได้ ไม่มีใครอื่นจะทำได้ เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๕)

โลกวรรค หมวดว่าด้วยโลก มีจำนวน ๑๑ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า โลก ในวรรคนี้ มีความหมายหลายนัย เช่น ในเรื่องภิกษุหนุ่ม โลก หมายถึงโลกคือหมู่สัตว์ หรือโลกคือแผ่นดิน ในเรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ เรื่องนางจิญจมาณวิกา เรื่องอสทิสทาน และเรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี โลก หมายถึง กาลเวลาคือภพนี้และภพหน้า ในเรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา ๕๐๐ รูป เรื่องอภัยราชกุมาร เรื่องพระสัมมชชนเถระ และเรื่องพระอังคูลิมลเถระ โลก หมายถึงโลกคือชั้น ๕ เป็นต้น ในเรื่องธิดานายช่างทูก โลก หมายถึงโลกิยมหาชน ในเรื่องภิกษุ ๓๐ รูป โลก หมายถึง โลกคือวัฏฏทุกข์ (ขุ.ธ.อ. ๖/๓๑-๔๒)

พุทธวรรค หมวดว่าด้วยพระพุทธเจ้า มีจำนวน ๔ เรื่อง ๑๘ คาถา คำว่า พระพุทธเจ้า หมายถึง ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง คือ อริยสัจ ๔ เป็นต้นโดยชอบและด้วยพระองค์เอง ในวรรคนี้ คือ ใน ๔ เรื่องแรก ทรงแสดงสภาวะแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า คือทรงชนะกิเลสได้ไม่กลับแพ้อีก ทรงปราศจากร่องรอย คือราคะ โทสะ โมหะ ไร้ตัวตน ยินดีในนิพพาน และการที่จะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในโลกได้นั้น ยากยิ่งกว่าการเกิด

(๖)

การดำรงอยู่ และการพึงธรรมชาติของมนุษย์ ในเรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ ทรงแสดงหลักคำสอนของ พระพุทธเจ้า เช่น ในเรื่อง ภิกษุผู้ไม่ยินดี ทรงแสดงว่า สาวกของพระพุทธเจ้าย่อมยินดีในความสันตติมหา ในเรื่องอัคคีทัตตปุโรหิต ทรงแสดงว่า พระรัตนตรัย คือที่พึ่งอันเกษม ในเรื่องพระอานนทเถระ เรื่องภิกษุ หลายรูป และเรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปศัพทผล ทรงแสดงว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เป็นบุรุษอาชาไนย เกิดในตระกูลใด ตระกูลนั้นย่อมได้รับแต่ความสุข ประสพแต่บุญที่มีอาจจะประมาณได้

สุขวรรค หมวดว่าด้วยความสุข มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า ความสุข ในวรรคนี้ หมายถึง ความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ ๕ ความปราศจากกิเลส เครื่องกังวลคือราคะ โทสะ และโมหะ การอยู่ร่วมกับพระอริยะ และโดยที่สุดหมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๑๓-๑๒๔) ในวรรคนี้ นอกจากทรงแสดงถึงความสุขโดยสภาวะต่าง ๆ แล้ว ยังทรงแสดงความสุขโดยสภาวะ ที่ตรงกันข้ามกับความสุขอีกด้วย เช่น การอยู่อย่างมีเวรต่อกัน ความหมกมุ่นในกามคุณ ๕ เป็นต้น

ปิยวรรค หมวดว่าด้วยสิ่งเป็นที่รัก มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า สิ่งเป็นที่รัก ในวรรคนี้คือ ในเรื่อง บรรพชิต ๓ รูป เรื่องกุกุมพีคนใดคนหนึ่ง เรื่องนางวิสาขา และเรื่องเจ้าลิจฉวี สิ่งเป็นที่รัก หมายถึงปิยารมณ์ (อารมณ์ที่น่ารัก) ได้แก่ กามคุณ ๕ เรื่องอนัตตัตถิณธกุมาร สิ่งเป็นที่รัก หมายถึง วัตถุกามและกิเลสกาม เรื่องพรหมณ์คนใดคนหนึ่ง หมายถึง ตัณหาทั้ง ๖ เรื่องแรก ดังกล่าวมา ทรงแสดงว่า สิ่งเป็นที่รักเป็นเหตุ ให้เกิดความโศกและภัยต่าง ๆ ผู้ปราศจากสิ่งเป็นที่รัก ย่อมไม่มีความโศกและภัย ส่วน ๓ เรื่อง สุดท้าย คือ เรื่องเด็กน้อย ๕๐๐ คน เรื่องพระอนาคามีเถระ และเรื่องนายหนันทิยะ สิ่งเป็นที่รัก หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ สัมมาหัตถสนะ โลกุตตรธรรม ๙ อริยสัจ ๔ ศีล สมภาสิ ปัญญา นิพพาน และบุญกุศลที่เคยสั่งสมไว้

โกธวรรค หมวดว่าด้วยความโกรธ มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔ คาถา คำว่า โกรธ หมายถึงความขุ่นเคืองใจ อย่างรุนแรง ไม่พอใจอย่างรุนแรง ในวรรคนี้ทรงแสดงให้เห็นโทษแห่งความโกรธคือ ความทุกข์ ประโยชน์ ของการละความโกรธคือความสุข และวิธีละความโกรธ เช่น ในเรื่องนางอุตตราอุบาสิกา ทรงแสดงว่า พึงชนะ คนโกรธด้วยความไม่โกรธ หรือในเรื่องอุตลอุบาสิกา ทรงแสดงว่า โลกธรรมคือสิ่งประจำโลก มีมานานแล้ว มีใช้ พึงมี ทรงสอนให้รู้จักทำใจไม่ให้โกรธว่า ในโลกนี้ คนไม่ถูกนิทาไม่มี และในเรื่องพระฉัพพัคคีย์ ทรงสอน ให้สำรวมกาย วาจา และใจ มิให้กำเริบ มีศีลมั่นคง ดำรงชีวิตให้ปราศจากข้อตำหนิ

คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรธหวังว่า หนังสือเล่มนี้ยัง ประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการพอสมควร จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ มีส่วนร่วมทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงได้

คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรธ

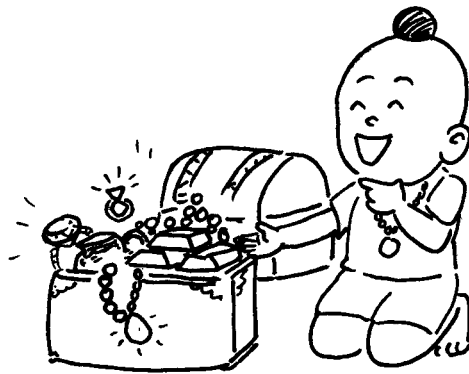
พฤษภาคม ๒๕๕๘

คณะกรรมการดำเนินงาน
โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p style="text-align: center;">คณะกรรมการดำเนินงาน</p> <p>ที่ปรึกษา พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.</p> <p>ประธานกรรมการ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.</p> <p>รองประธานกรรมการ พระมหาเจิม สุวโจ</p> <p>กรรมการ พระสิริชัยโสภณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต พระมหาศรีทนต์ สมจาโร พระมหาวิระพงษ์ วีรวโร พระสุทิน เขมวโร พระมหาบูรณะ ชาตเมธ, ดร. พระมหาสมเดช ตปสีโล นายเกษม แสงนนท์ นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายสินชัย วงษ์จ่านงค์</p> <p>กรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญญาร</p> <p>กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นายชำนาญ เกิดช่อ นายอักษราวิชญ์ โหมศรี นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p>	<p style="text-align: center;">คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหา “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖”</p> <p>ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปล อรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร</p> <p>คณะบรรณาธิการ พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ นายสุชญา ศิริธัญญาร</p> <p>คณะบรรณาการแปลเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท พระมหาสุรศักดิ์ ธีรวโร พระมหานพดล เตชธมฺโม นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายสุชญา ศิริธัญญาร นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จ่านงค์ นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p> <p>พิสูจน์อักษร พระมหาธิติ อนุภทโท นายสุชญา ศิริธัญญาร นายสุภฐาน สุดาจันท์</p> <p>พิมพ์/จัดรูปเล่ม นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p> <p>ออกแบบปก นางจุฬารัตน์ วิชานาติ</p> <p>ภาพประกอบ นางสาวกวีรญา มีมุข</p>
---	---



อธิษฐาน



ทรัพย์สิน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๕)
คณะกรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษา พระปริยัติธรรม	(๗)
สารบัญ	(๙)
๑๒. อັตตวັคควັณณนา	๑
๑. เรื่องโพธิราชกุมาร (๑๒๗)	๑
๒. เรื่องพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐ์ (๑๒๘)	๕
๓. เรื่องพระปธานิกตีสสเถระ (๑๒๙)	๘
๔. เรื่องมารดาของพระกัณฐกัณฐ์ (๑๓๐)	๑๐
๕. เรื่องมหากาลอุบาสิก (๑๓๑)	๑๔
๖. เรื่องพระเทวทัต (๑๓๒)	๑๖
๗. เรื่องความพยายามเพื่อทำลายสังข์ (๑๓๓)	๑๘
๘. เรื่องพระกาลเถระ (๑๓๔)	๑๙
๙. เรื่องจุฬาลงกูบาสิก (๑๓๕)	๒๑
๑๐. เรื่องพระอัสสัทธิเถระ (๑๓๖)	๒๓
๑๓. โลกวັคควັณณนา	๒๕
๑. เรื่องภิกษุหนุ่ม (๑๓๗)	๒๕
๒. เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ (๑๓๘)	๕๗
๓. เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา (๑๓๙)	๓๐
๔. เรื่องอภัยราชกุมาร (๑๔๐)	๓๑
๕. เรื่องพระสัมมชชนเถระ (๑๔๑)	๓๓
๖. เรื่องพระองคฺุลิมาลเถระ (๑๔๒)	๓๕
๗. เรื่องธิดานายช่างหูก (๑๔๓)	๓๖
๘. เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป (๑๔๔)	๔๐

(๑๐)

๙. เรื่องนางจิณฺจมาณวิกา (๑๔๕) ๔๑
๑๐. เรื่องอลทิสทาน (๑๔๖) ๔๕
๑๑. เรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี (๑๔๗) ๕๐

๑๔. พุทธวัคควัณณนา

๑. เรื่องธิดาของมาร (๑๔๘) ๕๓
๒. เรื่องยมกปาฏิหาริย์ (๑๔๙) ๕๘
๓. เรื่องพญานาคชื่อเอราปัตต์ (๑๕๐) ๗๙
๔. เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ (๑๕๑) ๘๔
๕. เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี (๑๕๒) ๘๗
๖. เรื่องอัคคทัตต์บุโรहित (๑๕๓) ๙๐
๗. เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ (๑๕๔) ๙๕
๘. เรื่องภิกษุหลายรูป (๑๕๕) ๙๖
๙. เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทศพล (๑๕๖) ๙๘

๑๕. สุขวัคควัณณนา

๑. เรื่องการระงับความทะเลาะของหมู่ญาติ (๑๕๗) ๑๐๑
๒. เรื่องมาร (๑๕๘) ๑๐๔
๓. เรื่องความพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล (๑๕๙) ๑๐๕
๔. เรื่องสาวน้อยในตระกูลหนึ่ง (๑๖๐) ๑๐๖
๕. เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง (๑๖๑) ๑๐๘
๖. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล (๑๖๒) ๑๑๐
๗. เรื่องพระติสสเถระ (๑๖๓) ๑๑๓
๘. เรื่องท้าวสักกะ (๑๖๔) ๑๑๕

๑๖. ปิยวัคควัณณนา

๑. เรื่องบรรพชิต ๓ รูป (๑๖๕) ๑๑๙
๒. เรื่องภุมมพิศนใดคนหนึ่ง (๑๖๖) ๑๒๒
๓. เรื่องนางวิสาขาอุบลิกา (๑๖๗) ๑๒๔
๔. เรื่องเจ้าลิจฉวี (๑๖๘) ๑๒๖

(๑๑)

๕. เรื่องอนิตติคัมภฎุมาร (๑๖๙)	๑๒๗
๖. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง (๑๗๐)	๑๓๐
๗. เรื่องเด็กน้อย ๕๐๐ คน (๑๗๑)	๑๓๒
๘. เรื่องพระอนาคามีเถระ (๑๗๒)	๑๓๔
๙. เรื่องนายหนันทิยะ (๑๗๓)	๑๓๖

๑๗. โภควัคควัณณา

๑. เรื่องเจ้าหญิงโรหิณี (๑๗๔)	๑๓๙
๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (๑๗๕)	๑๔๓
๓. เรื่องนางอุตตราอุบาลิกา (๑๗๖)	๑๔๕
๔. เรื่องปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระ (๑๗๗)	๑๕๒
๕. เรื่องปัญหาที่ภิกษุทุลลภ (๑๗๘)	๑๕๔
๖. เรื่องนางปุณณทาสี (๑๗๙)	๑๕๗
๗. เรื่องอตุลอุบาสก (๑๘๐)	๑๖๐
๘. เรื่องพระนันทพัคคีย์ (๑๘๑)	๑๖๓

ภาคผนวก

๑. หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง	๑๖๕
๒. เคล็ดลับการสอบผ่าน	๑๖๖
คณะบรรณาธิการผู้ตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๑๖๘
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๑๖๘
คณะบรรณาธิการแปลพัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๑๖๙



๑๒. อุตตวันควินณา

๑๒. พรรณนาหมวดว่าด้วยตน

๑. เรื่องโพธิราชกุมาร (๑๒๗)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในแควสภพวัน ทรงปรารภโพธิราชกุมาร^๑ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
“อุตตวันญเญ” เป็นต้น ฯ

(ประวัติการก่อสร้างโกกนปราสาท)

เล่ากันว่า โพธิราชกุมารนั้นรับสั่งให้สร้างปราสาทชื่อโกกนทะเล (บัวแดง) มีรูปทรงไม่เหมือนปราสาทอื่น ๆ ดุจจะลอยในอากาศ บนพื้นแผ่นดิน ตรัสถามนายช่างว่า “เธอเคยสร้างปราสาทมีรูปทรงอย่างนี้ในที่อื่นบ้างไหม หรือว่าเป็นศิลปะครั้งแรกของเธอเลย” ฯ เมื่อนายช่างนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่สมมุติเทพ นี่เป็นศิลปะครั้งแรกเลยทีเดียว” ท้าวเธอทรงดำริว่า “ถ้าช่างคนนี้จะสร้างปราสาทมีรูปทรงอย่างนี้แม้แก่คนอื่น ปราสาทหลังนี้ก็ไม่ต้องแปลก^๒ เราควรฆ่าช่างคนนี้ ตัดมือและเท้าของเขา หรือควักนัยน์ตาทั้งสองข้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจะไม่สามารถสร้างปราสาทแก่ผู้อื่นได้” ฯ ท้าวเธอตรัสบอกความนั้นแก่ชายหนุ่มบุตรของสัณฐิวิวกผู้เป็นสหายรักของตน ฯ ชายหนุ่มนั้น คิดว่า “พระราชากุมารนี้จะผลาญชีวิตช่างให้พินาศอย่างไม่ต้องสงสัย ผู้มีศิลปะประเมินค่าไม่ได้ เมื่อเรายังอยู่ เขาอย่าฉิบหายเราจะให้สัณฐิญาณแก่เขา” ฯ ชายหนุ่มนั้นเข้าไปหาเขา ถามว่า “งานของท่านในปราสาทเสร็จแล้วหรือยัง” เมื่อเขาตอบว่า “เสร็จแล้ว” จึงกล่าวว่า “พระราชากุมารมีพระประสงค์จะผลาญท่านให้พินาศ ฉะนั้น พึงรักษาตัวให้ดี” ฯ ช่างกล่าวว่า “นาย ท่านบอกต่อข้าพเจ้านับว่าทำสิ่งดีงาม ข้าพเจ้าจะรู้สิ่งควรทำในเรื่องนี้” เมื่อพระราชากุมารตรัสถามว่า “เพื่อนเอ๋ย งานของท่านในปราสาทของเราเสร็จแล้วหรือ” จึงทูลว่า “ข้าแต่สมมุติเทพ งานในปราสาทยังไม่เสร็จ เหลืออีกมาก” ฯ

พระราชากุมาร : “งานอะไรที่ยังเหลืออยู่” ฯ

ช่าง : “ข้าแต่สมมุติเทพ ข้าพระองค์จะทูลภายหลัง จงรับสั่งให้ชนไม้มาก่อน” ฯ

พระราชากุมาร : “จะให้ชนไม้อะไรเล่า” ฯ

ช่าง : “ไม้แห้งที่ไม่มีแก่น สมมุติเทพ” ฯ

พระราชากุมารนั้นจึงมีรับสั่งให้ชนมาให้ ฯ

^๑ โพธิราชกุมารทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าอุเทนและพระนางवासลัทธิตตา (ม.ม. (ไทย) ๒/๓๔๓/๓๐๔)

^๒ อนจลริย = ไม่น่าปรบมือให้, ไม่น่าอัศจรรย์, ไม่แปลก

ที่นั่น ช่างกราบทูลพระราชกุมารนั้นว่า “ข้าแต่สมมุติเทพ ตั้งแต่ขึ้นไปพระองค์ไม่พึงเสด็จมาหา ข้าพระองค์ เพราะเมื่อข้าพระองค์กำลังทำงานชั้นละเอียด เมื่อมีการสนทนากับคนอื่น ก็จะมีพุงชาน แต่ว่าในเวลาอาหาร ภรรยาของข้าพระองค์เท่านั้นจะนำอาหารมา” ๑

พระราชกุมารทรงรับว่าได้ ๑ ฝ่ายช่างนั่งถากไม้เหล่านั้นในห้องหนึ่ง ทำนกรุกท เหมาะที่บุตร และภรรยาของตนจะนั่งข้างในได้ (และ)ในเวลาอาหารสั่งกับภรรยาว่า “จงขายของทุกอย่างที่มีในบ้าน ถือเอาเงินและทอง” ๑ ฝ่ายพระราชกุมารทรงมีรับสั่งให้ล้อมบ้านไว้ จัดตั้งการอารักขาเพื่อไม่ให้ช่างหนีออกไป ๑ ส่วนช่าง ในเวลาที่ทำงานไม้เสร็จ สั่งภรรยาว่า “วันนี้เธอต้องพาลูกทุก ๆ คนมา” กินอาหาร เข้าเสร็จ ให้บุตรและภรณานั่งในห้องของนกไม้ ออกทางหน้าต่างหลบหนีไป ๑ เมื่อพวกที่เฝ้าอารักขา เหล่านั้นคร่ำครวญอยู่นั้นแหละว่า “ขอเดชะ ช่างหลบหนีไป” ช่างนั้นไปลงที่หิมวันตประเทศ สร้างเมือง เมืองหนึ่ง ได้เป็นพระเจ้ากัฏฐวาหะ^๑

ฝ่ายพระราชกุมารทรงดำริว่า “เราจะทำการฉลองปราสาท” จึงกราบทูลนิมนต์พระศาสดา ทรงทำการประพรมในปราสาทด้วยของหอมผสมกัน ๔ ชนิด ทรงปูลาดแผ่นฝ้าน้อยไว้ตั้งแต่ธรณี(ประตู) แรก เล่ากันว่า พระราชกุมารไม่มีพระโอรส ดังนั้น ทรงดำริว่า “ถ้าหากเราจะได้บุตรหรือธิดา พระศาสดา จะทรงเหยียบแผ่นฝ้าน้อยนี้” จึงทรงลาดไว้ ๑ เมื่อพระศาสดาเสด็จมา พระราชกุมารกราบถวาย บังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ รับบาตรแล้วกราบทูลว่า “โปรดเสด็จเข้าไปเถิด เจ้าข้า” ๑ พระศาสดาไม่เสด็จเข้าไป ๑ เธอทรงอ้อนวอน ๒ - ๓ ครั้ง ๑ พระศาสดาก็ไม่เสด็จเข้าไป ทรงแลดู พระอานนทเถระ ๑ พระเถระรู้ว่า(พระพุทธองค์)จะไม่ทรงเหยียบแผ่นฝ้าด้วยสัญญาที่ทรงแลดูนั่นเอง จึงถวายพระพรให้เก็บฝ้า ด้วยกล่าววว่า “ราชกุมาร ขอจงเก็บฝ้า พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงเหยียบ แผ่นฝ้า พระตถาคตทรงเอ็นดูหมู่ชนที่เกิดภายหลัง” ๑

พระองค์ทรงเก็บฝ้า อาราธนาพระศาสดาให้เสด็จเข้าไปข้างใน ทรงอังคาสให้อิ่มหน้าด้วยยาคุ และของขบเคี้ยว ประทับนั่งด้านหนึ่ง ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน เป็นอุปัฏฐากของพระองค์ ถึงพระองค์เป็นที่ระลึก ๓ ครั้ง (คือ) เล่าว่า ข้าพระองค์อยู่ในห้อง ถึงพระองค์ เป็นที่พึ่งครั้งที่ ๑ แม้ครั้งที่ ๒ ในเวลาที่หม่อมฉันเป็นเด็กหนุ่ม แม้ครั้งที่ ๓ ในเวลาที่หม่อมฉันรู้ดีรู้ชั่ว เหตุใดพระองค์จึงไม่เหยียบแผ่นฝ้าน้อยของหม่อมฉันนั้นเล่า” ๑ พระศาสดาตรัสถามว่า “ราชกุมาร ก็เธอคิดอย่างไรจึงปูลาดแผ่นฝ้าน้อย” ๑ พระราชกุมารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน

^๑ พระราชาผู้มีพานะทำจากท่อนไม้

คิดเรื่องนี้ว่า ‘ถ้าหากเราจะได้บุตรหรือธิดา พระศาสดาจะทรงเหยียบแผ่นผ้าฝืนน้อยของเรา’ แล้วปูลาดแผ่นผ้าฝืนน้อย” ฯ

พระศาสดา : “ราชกุมาร เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึงไม่เหยียบ” ฯ

พระราชกุมาร : “ก็หม่อมฉันจะไม่ได้บุตรหรือธิดาเลยหรือ เจ้าข้า” ฯ

พระศาสดา : “อย่างนั้น ราชกุมาร” ฯ

พระราชกุมาร : “เพราะเหตุใด เจ้าข้า” ฯ

พระศาสดา : “เพราะเธอกับชายาถึงความประมาทในอรรถภาพก่อน” ฯ

พระราชกุมาร : “เมื่อใด เจ้าข้า” ฯ ลำดับนั้น พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแสดงแต่พระราชกุมารนั้น :

(กรรมในอดีตของราชกุมาร)

“เล่ากันว่า ในอดีตกาล มนุษย์หลายร้อยคนเล่นเรือใหญ่ไปยังทะเล ๑ เรืออับปางกลางทะเล สองภรรยาสามีคิดว่าแผ่นกระดานได้แผ่นหนึ่งว่ายเข้าไปยังเกาะน้อยในระหว่าง ฯ คนที่เหลือทั้งสิ้นเสียชีวิตในทะเลนั้นนั่นเอง ฯ ก็นกฝูงใหญ่อาศัยอยู่ที่เกาะนั้นแหละ ฯ เขาทั้งสองไม่เห็นสิ่งอื่นจะเคี้ยวกิน ถูกความหิวแผดเผา จึงเฝ้าฟองไข่นกที่ถ่านเพลิง เคี้ยวกิน เมื่อฟองไข่นกพอกก็จับลูกนกบึงกิน เมื่อลูกนกเหล่านั้นไม่พอก ก็จับนกบึงกิน พวกเขาเคี้ยวกิน ทั้งในปฐมวัย ในมัชฌิมวัย และในปัจฉิมวัย อย่างนี้ทีเดียว แม้ในวัยหนึ่งก็ไม่ได้ถึงความไม่ประมาท ฯ อนึ่ง บรรดาบุคคลทั้งสองนั้น แม้ผู้หนึ่งก็ไม่ได้ถึงความไม่ประมาท ฯ

พระศาสดาทรงแสดงบุรพกรรมนี้ของพระราชกุมารนั้น ตรัสว่า “ราชกุมาร ก็หากในเวลานั้น พระองค์กับภรรยาจะไม่ประมาทแม้สักวัยหนึ่ง บุตรหรือธิดาพึงเกิดแม่ในวัยหนึ่ง ก็ถ้าบรรดาเธอทั้งสองแม้คนหนึ่งจะไม่ประมาท บุตรหรือธิดาก็จะอาศัยผู้หนึ่งเกิดขึ้น ราชกุมาร ก็เมื่อบุคคลสำคัญตนว่าเป็นที่รัก ก็ไม่ควรประมาท รักษาตนไว้แม้ทั้ง ๓ วัย เมื่อไม่สามารถจะรักษาได้อย่างนั้น ก็ควรรักษาให้ได้แม้สักวัยหนึ่งทีเดียว” ตรัสพระคานี้ว่า

“ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี

บัณฑิตพึงประคับประคองตนไว้ให้ดี

อย่างน้อยยามใดยามหนึ่งใน ๓ ยาม” ฯ

*^๑ ในพระคาถานั้น ในบทว่า ยามิ นี้ พระศาสดาทรงแสดงทำว้ยไควยหนึ่ง ในบรรดาไควยทั้งสาม ให้ชื่อว่า “ยาม” เพราะว่าพระองค์ทรงเป็นใหญ่ในธรรม และทรงฉลาดในวิธีเทศนา^๒ นั้นเอง ๑

ดังนั้น ในพระคาถานี้ พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า “หากบุคคลรู้ตนว่าเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นให้เป็นอันรักษาไว้ดีแล้ว คือ ควรรักษาตนนั้นไว้โดยประการที่ตนนั้นเป็นอันรักษาไว้ดีแล้ว ๑ บรรดาบุคคลผู้รักษาตนเหล่านั้น ถ้าเป็นคฤหัสถ์ คิดว่า “เราจะรักษาตน” เข้าห้องที่ระแวงระวังไว้ดีแล้ว บนพื้นปราสาทชั้นบน เป็นผู้มีการรักษาสมบูรณ์อยู่ที่ดี (ถ้า)เป็นบรรพชิตอยู่ในที่หลีกเร้นซึ่งคุ้มกัน เรียบร้อย มีประตูหน้าต่างปิดไว้แล้วก็ดี ก็ยังไม่ชื่อว่ารักษาตนเลย ๑ ส่วนผู้เป็นคฤหัสถ์ทำบุญเช่นทานและศีล ตามกำลัง ก็หรือ(ถ้า)เป็นบรรพชิต ขวนขวายในการบำเพ็ญวัตร การบำเพ็ญวัตรตอบ การเล่าเรียนและการทำกัมมัญฐานไว้ในใจอยู่ ชื่อว่าย่อมรักษาตน ๑

คนเป็นบัณฑิตเมื่อไม่อาจ(ทำอย่างนี้)ในไควยทั้งสาม จะประคองตนไว้แม้ในไควยไควยหนึ่งก็ได้เหมือนกัน ๑ ก็ถ้าผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ไม่อาจทำความดีได้ในปฐมวัย เพราะความเป็นผู้หมกมุ่นอยู่ในการเล่น ในมัชฌิมวัย พึงเป็นผู้ไม่ประมาททำความดี ๑ ถ้าในมัชฌิมวัยยังต้องเลี้ยงดูลูกเมีย ไม่อาจทำความดีได้ ก็ควรทำให้ได้ในปัจฉิมวัย ๑ แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ ตนก็เป็นอันผู้นั้นประคองไว้เช่นกัน ๑ แต่เมื่อเขาไม่ทำอย่างนี้ ตนก็ไม่ชื่อว่าเป็นที่รัก เขาจะยอมทำตนนั้นให้พ่ายหน้าไปหาอบาย^๓ ที่เดียว ๑ ก็ถ้าเป็นบรรพชิต ในปฐมวัยทำการท่อง ทรงจำ บอก ทำวัตรและวัตรตอบ ชื่อว่าถึงความประมาท ในมัชฌิมวัย พึงเป็นคนไม่ประมาทบำเพ็ญสมณธรรม๑ แต่ถ้ายังสอบถามการวินิจฉัยในอรรถกถาและเหตุแห่งพระปริยัติที่ตนเรียนในปฐมวัย ก็ชื่อว่าถึงความประมาทในมัชฌิมวัย ในปัจฉิมวัยก็ต้องเป็นผู้ไม่ประมาท บำเพ็ญสมณธรรม ๑ แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ ตนก็เป็นอันผู้นั้นประคองไว้แล้วเช่นกัน ๑ แต่เมื่อไม่ทำอย่างนี้ ตนก็ไม่ชื่อว่าเป็นที่รัก เธอชื่อว่าทำตนนั้นให้เดือดร้อนเพราะการเดือดร้อนที่ตามมานั้นเอง” ๑ *^๔

เวลาจบเทศนา โปธิราชกุมารดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ๑ พระธรรมเทศนาเอื้อประโยชน์แม่แก่บริษัทผู้มีความพร้อม ๑

เรื่องโปธิราชกุมาร จบ ๑

^๑ สัญลักษณ์ *ถึง*, (**ถึง**) เครื่องหมายบอกให้รู้ว่าข้อความจากนี้เคยออกสอบสนามหลวง ในแต่ละปี

^๒ วิธีเทศนา วิธีการสอน

^๓ อบาย = สถานที่ไม่มีความเจริญ แหล่งเสื่อม เช่นคำว่า อบายมุข (อบาย+มุข)

^๔ ออกสอบสนามหลวง ปี ๒๕๒๑ ข้อ ๒.

๒. เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร (๑๒๘)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอุปนันทศากยบุตร ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า “อตตานเมว ปจฺม” เป็นต้น ฯ

(พระเถระแสดงธรรมมุ่งลาภสักการะ)

เล่ากันว่า พระเถระนั้นฉลาด^๑ เพื่อจะกล่าวธรรม ฯ ภิกษุจำนวนมากครั้งฟังธรรมกถาที่ก่อบริการด้วย
ความเป็นผู้มักน้อยเป็นต้น ของพระเถระนั้นจึงบูชาท่านด้วยจีวร แล้วสมทานธุดงค์ ฯ พระอุปนันทนั้น
ผู้เดียวรับบริวารที่ภิกษุเหล่านั้นสละให้ ฯ เมื่อภายในกาลฝนหนึ่ง ไกลเข้ามา ท่านได้ไปชนบท ฯ
ลำดับนั้น ภิกษุและสามเณรในวิหารแห่งหนึ่ง กล่าวกับท่านด้วยความรักในการกล่าวธรรม ว่า
“ท่านผู้เจริญ ของอยู่จำพรรษาในที่นี้” ฯ พระเถระถามว่า “ในวิหารนี้ ผู้อยู่จำจะได้ผ้าจำนำพรรษา
กี่ผืน” เมื่อภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “ได้ผ้าสาฎกรูปละผืน” จึงวางรองเท้าไว้ในวิหารนั้น แล้วไปวิหารอื่น
ถึงวิหารที่ ๒ ถามว่า “ในวิหารนี้ ผู้อยู่จำจะได้อะไร” เมื่อพวกภิกษุตอบว่า “ได้ผ้าสาฎก ๒ ผืน” จึงวาง
ไม่เท้าไว้ ถึงวิหารที่ ๓ ถามว่า “ในวิหารนี้ ผู้อยู่จำจะได้อะไร” เมื่อพวกภิกษุตอบว่า “ได้ผ้าสาฎก
๓ ผืน” จึงวางลักจั่นน้ำไว้ ถึงวิหารที่ ๔ ถามว่า “ในวิหารนี้ ผู้อยู่จำจะได้อะไร” เมื่อพวกภิกษุตอบว่า
“ได้ผ้าสาฎก ๔ ผืน” จึงกล่าวว่า “ดีละ เราจะอยู่ในที่นี้” เข้าอยู่จำพรรษาในวิหารนั้น กล่าวธรรมกถา
แก่เหล่าคฤหัสถ์และภิกษุทั้งหลาย ฯ คฤหัสถ์และภิกษุเหล่านั้นบูชาท่านด้วยผ้าและจีวรมากมายเลย
ทีเดียว ฯ พระเถระนั้นออกพรรษาแล้ว ส่งข่าวไปในวิหารแม้นอกนี้ ให้รู้ว่า “เราควรได้ผ้าจำนำพรรษา
เพราะวางบริวารไว้ พวกภิกษุจงส่งผ้าจำนำพรรษานั้นแก่เรา” ส่งให้นำผ้าจำนำพรรษาทั้งหมดมา บรรทุก
เต็มยานน้อย จึงไป ฯ

ครั้งนั้น ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปในวิหารหนึ่งได้ผ้าสาฎก ๒ ผืน และผ้ากัมพล ๑ ผืน ไม่อาจจะแบ่งกัน
ว่า “ผ้าสาฎกเป็นของท่าน ผ้ากัมพลเป็นของเรา” นั่งทะเลาะกันอยู่ใกล้หนทาง ฯ ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปนั้น
เห็นพระเถระนั้นเดินมา จึงพูดว่า “โปรดแบ่งให้พวกกระผมเถิด ขอรับ” ฯ เเถระกล่าวว่า “แบ่งกัน
เองเถิด” ฯ

พวกภิกษุหนุ่ม : “พวกเราไม่สามารถ ขอรับ โปรดแบ่งให้พวกเรา” ฯ

พระเถระ : “คุณจะต้องอยู่ในคำตัดสินของเราหรือ” ฯ

พวกภิกษุหนุ่ม : “ขอรับ พวกเราจะตั้งอยู่ในคำตัดสินของท่าน” ฯ

^๑ บาลี คือ เฉโก หมายถึง ฉลาดแกมโกง รู้เทคนิค รู้วิธีหลอกลวงสักการะ ไม่ใช่ฉลาดอย่างนักปราชญ์

พระเถระนั้น : “ถ้าอย่างนั้น ก็ได้” ให้ผ้าสาฎก ๒ ผืนแก่ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปนั้น กล่าวว่า “ผ้าผืนนี้
จงเป็นผ้าห่มของเราผู้กล่าวธรรม” ถือเอาผ้ากัมพลมีค่ามาก หลีกไป ๆ พวกภิกษุหนุ่มผู้เดือดร้อน
จึงไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลเนื้อความนั้น ๆ พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่บัดนี้เท่านั้น
ที่อุปนันทะนี้ถือเอาของของพวกเธอทำพวกเธอให้เดือดร้อน แม้ในกาลก่อนก็ทำเหมือนกัน” ทรงนำ
อดีตนิทานมา :

(สุนัขจิ้งจอกกับนาก)

“ความพิสดารมีว่า ในอดีตกาลนาก ๒ ตัว คือ ตัวเที่ยวไปตามริมฝั่งและตัวเที่ยวไปในน้ำลึก
ได้ปลาตะเพียนตัวใหญ่ เกิดทะเลาะกันว่า “หัวเป็นของข้า ทางเป็นของแก” ไม่สามารถจะแบ่งกัน
เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง จึงพูดว่า “ลุง โปรดแบ่งปลานี้ให้พวกเรา” ๆ สุนัขจิ้งจอกคุยโวว่า “พระราช
ตั้งข้าไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษา ข้านั่งในที่วินิจฉัยนั้นนานจึงมาเดินเล่น **ตอนนี้**ข้าไม่มีเวลา” ๆ

นาก : “ลุง ท่านอย่าทำอย่างนี้ แบ่งให้พวกเราเถิด” ๆ

สุนัขจิ้งจอก : “พวกเจ้าจะตั้งอยู่ในคำตัดสินของข้าละหรือ” ๆ

นาก : “พวกเราจะต้องอยู่ในคำตัดสิน ลุง” ๆ

สุนัขจิ้งจอกนั้นกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ก็ได้” ตัดหัวไว้ข้างหนึ่ง ทางไว้ข้างหนึ่ง ก็แหละครั้นแล้ว
จึงพูดว่า “พ่อ บรรดาเจ้าทั้งสองผู้เที่ยวไปตามริมฝั่งจงเอาทางไป ผู้เที่ยวไปในน้ำลึกจงเอาหัวไป
ส่วนท่อนกลางนี้จะเป็ของข้าผู้ดำรงอยู่ในตำแหน่งผู้ตัดสิน” เมื่อให้นากสองตัวนั้นยินยอม กล่าวคาถา
นี้ว่า

“นากตัวที่เที่ยวไปตามริมฝั่งจงเอาทางไป

ตัวที่เที่ยวไปในน้ำลึกจงเอาหัวไป

ส่วนท่อนกลางนี้ตกเป็นของเราผู้ตั้งอยู่ในธรรม”^๑ ๆ

แล้วคาบเอาท่อนกลางหลีกไป ๆ แม้นากทั้งสองนั้น เดือดร้อนได้ยืนแลดูสุนัขจิ้งจอกนั้น” ๆ

พระศาสดาทรงแสดงอดีตนิทานเรื่องนี้ ตรัสว่า “แม้ในอดีต อุปนันทะนี้ทำพวกเธอให้เดือดร้อน
อย่างนี้ทีเดียว” ทรงให้ภิกษุเหล่านั้นยินยอม เมื่อทรงติเตียนพระอุปนันทะ ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ธรรมดาผู้จะสั่งสอนคนอื่น เบื้องต้นทีเดียว ตนเองต้องดำรงอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสม” ตรัสพระคาถา
นี้ว่า

^๑ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๐๐/๒๖๐ (ทัพภูปุพผชาดก)